

Konspekt lekcji geografii z wykorzystaniem technologii TIK

Temat: Liczba ludności w Polsce i jej zmiany.

1. Hasło programowe: Ludność i urbanizacja.
2. Główne cele lekcji:

Wiadomości: - uczeń zna liczbę ludności,
- uczeń wyjaśnia i poprawnie stosuje podstawowe pojęcia z zakresu demografii: „przyrost naturalny”, „urodzenia”, „zgony”, „niż demograficzny”, „wyż demograficzny”,

Umiejętności: - uczeń potrafi wymienić przyczyny spadku ludności,
- uczeń potrafi wymienić przyczyny zmian liczby ludności Polski,
- uczeń potrafi wymienić czynniki wzrostu liczby ludności po II wojnie światowej,
- uczeń na podstawie danych potrafi samodzielnie wykonać wykres przyrostu naturalnego,
- uczeń na podstawie danych statystycznych potrafi samodzielnie wykonać kartogram przedstawiający wartość współczynnika przyrostu naturalnego w poszczególnych województwach,
- uczeń potrafi obliczyć współczynnik przyrostu naturalnego.

Postawa: Kształcenie umiejętności pracy w grupie.

3. Forma pracy: grupowa
4. Metody: praca z tablicą multimedialną, podręcznikiem, kartami pracy.
5. Środki dydaktyczne: podręcznik, tekst źródłowy, tablica multimedialna.

Przebieg lekcji:

Faza organizacyjna

1. Czynności organizacyjne.
2. Nauczyciel wykorzystując wiadomości z lekcji historii dotyczące państwa polskiego wyświetla mapę Polski przed II wojną światową na tablicy multimedialnej i zadaje uczniom pytania nawiązując do nowego tematu lekcji.
  - Jak przebiegały granice państwa polskiego na przestrzeni dziejów?
  - Czy liczba mieszkańców była taka sama?
  - Jakie czynniki decydowały o zmianach liczby ludności w Polsce

Faza realizacyjna:

1. Nauczyciel wyjaśnia pojęcia: przyrost naturalny, współczynnik przyrostu naturalnego, wyż demograficzny, niż demograficzny.
2. Nauczyciel dzieli klasę na trzy grupy, z których każda otrzymuje kartę pracy. Każdy zespół wybiera lidera odpowiedzialnego za pracę grupy.
3. Nauczyciel określa czas na wykonanie zadań (20 minut).
4. Uczniowie korzystając z tekstu źródłowego i podręcznika wykonują zadania z kart pracy. Nauczyciel kontroluje pracę uczniów. W razie potrzeby pomaga im i wyjaśnia pojawiające się wątpliwości.
5. Po upływie wyznaczonego czasu prosi kolejno liderów grup o przedstawienie wyników pracy swoich zespołów na tablicy multimedialnej. Podczas prezentacji pozostali uczniowie uzupełniają swoje notatki.
6. Nauczyciel ocenia pracę uczniów.

Faza podsumowująca:

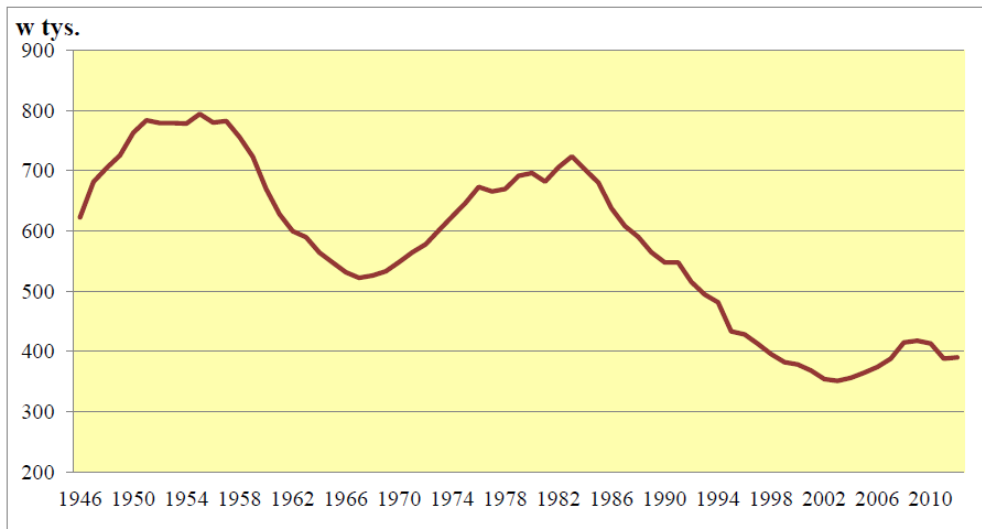
W celu podsumowania oraz utrwalenia wiadomości nauczyciel zadaje wybranym uczniom pytania, np.

- Co to jest wyż demograficzny?
- Co to jest niż demograficzny?
- Jakie czynniki wpływają na liczbę ludności?
- Jakie są przyczyny zmian liczby ludności?

Karta pracy: Liczba ludności i jej zmiany

1. Zaznacz na wykresie kolorem zielonym okresy wyżu demograficznego. Wymień lata, w którym one następowały. Następnie określ ich przyczyny.
2. Wymień czynniki wpływające na zmiany liczby ludności.

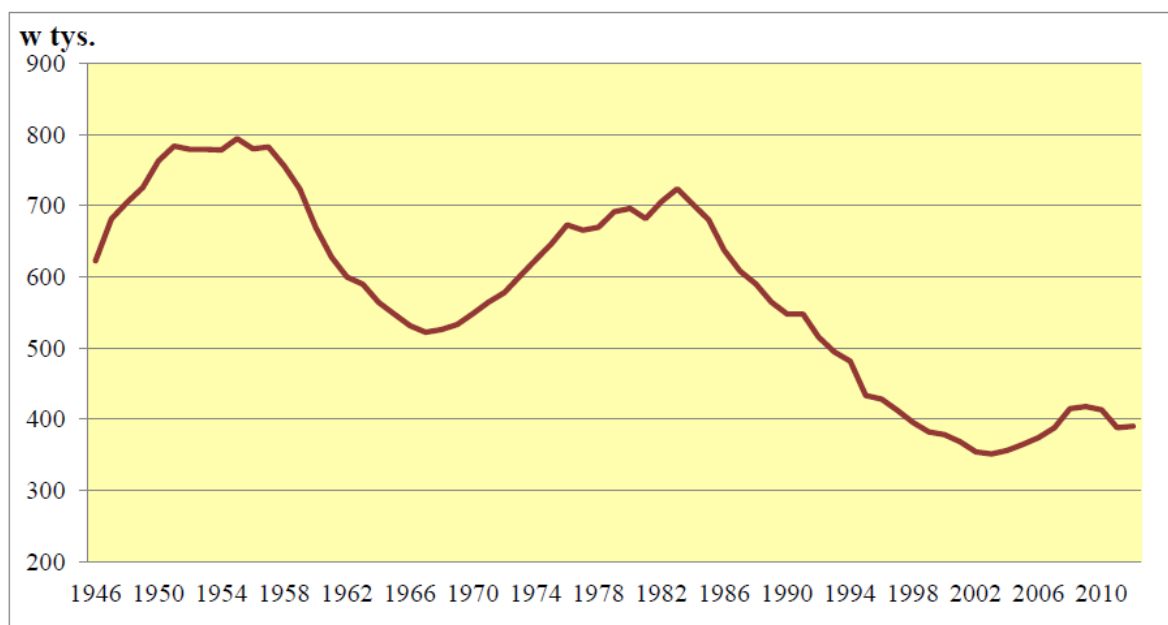
Wykres 3. Urodzenia żywe w latach 1946-2012 - wyże i niż demograficzne

Karta pracy: Liczba ludności i jej zmiany.

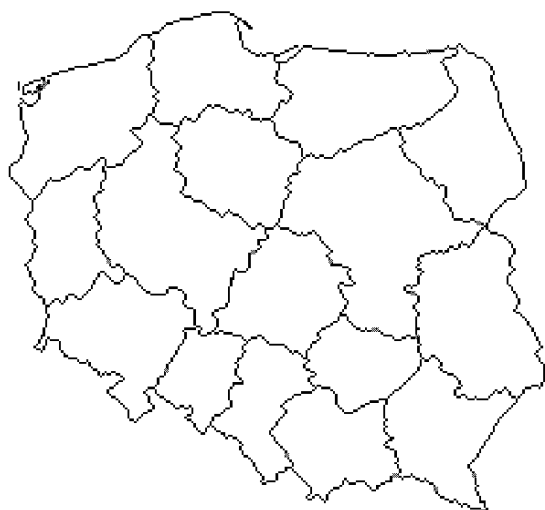
1. Kolorem niebieskim zaznacz na wykresie okresy niżu demograficznego. Wymień lata, w których je odnotowano, a następnie określ ich przyczyny.
2. Jakie są skutki ujemnego przyrostu naturalnego?

Wykres 3. Urodzenia żywe w latach 1946-2012 - wyże i niży demograficzne

Karta pracy: Liczba ludności i jej zmiany.

1. Wskaż na mapie i podaj nazwy województw o wysokim i niskim współczynniku przyrostu naturalnego.
2. Napisz jak przypuszczalnie będzie się zmieniał współczynnik przyrostu naturalnego w Polsce w najbliższych latach.

Współczynnik przyrostu naturalnego:

- powyżej 2,5 ‰
- 1,1- 2,5 ‰
- 0,1 – 1,0‰
- 1,0 – 0,0 ‰
- poniżej – 1,0 ‰

Zmiany liczby ludności Polski po II wojnie światowej.

Nauką, która zajmuje się zmianami ludności pod względem liczby, migracji, przyrostu naturalnego, struktur wyznaniowych, zawodowych, narodowościowych, czy wreszcie biologicznych jest **demografia**.

Liczba ludności Polski ulegała wielu zmianom w ciągu historii istnienia naszego kraju. Dane statystyczne pozwalające na określenie zmian liczby ludności Polski pochodzą z prowadzonych spisów powszechnych, kiedy to co kilka lat ankieterzy weryfikują dane liczbowe dla wszystkich województw. Ludność Polski była różna w poszczególnych okresach historii, co ma niewątpliwie związek z wojnami i zmianami granic państwowych. Na początku państwowości polskiej liczba ludności wynosiła około 700 tysięcy osób, potem stopniowo wzrastała, ale należy zaznaczyć, że są to dane szacunkowe. Pierwszy spis powszechny w Polsce został przeprowadzony w 1921 roku, wówczas liczba ludności wynosiła 27,2 mln osób, kolejne spisy powszechne odpowiednio wskazywały następujące dane ilościowe: w roku 1931 — 32,1 mln osób, w roku 1946 — 23,9 mln osób (przeprowadzony po zakończeniu II wojny światowej), w roku 1950 — 25,0 mln osób, w roku 1960 — 29,8 mln osób, w roku 1970 — 32,6 mln osób, w roku 1978 — 35,0 mln osób, w roku 1988 — 37,9 osób, w roku 2002 — 38,2 mln osób.

Uwzględniając liczbę ludności Polska jest na 8 miejscu w Europie (wyprzedzają nas m.in. Rosja — 150 mln osób, Ukraina — 50 mln osób, Niemcy — 85 mln osób), a na 29 miejscu na świecie. Obecnie liczba ludności Polski spada, ma to związek z ujemnym przyrostem naturalnym oraz migracjami ludności.

Dosyć istotne zmiany liczby ludności Polski były związane w wojnami światowymi, które toczyły się na terytorium Polski. Przed wybuchem II wojny światowej Polskę zamieszkiwało około 35 mln osób, by po zakończeniu działań zbrojnych liczba ludności zmalała do 23,5 mln osób, a gęstość zaludnienia wynosiła 76 osób na 1 km² powierzchni, przy czym 34% obywateli mieszkało w miastach, zaś przyrost naturalny wynosił 16 promili. Licząc od dnia zakończenia II wojny światowej następowały **wahadłowe zmiany przyrostu naturalnego**, a co za tym idzie również zmiany liczby ludności Polski. Po roku 1945 liczba ludności w Polsce zmalała o blisko 11 milionów, ze względu na ofiary działań zbrojnych (ok. 6 mln Polaków zginęło) czy też zmianę granic Polski (ok. 4 mln osób zostało przymusowo wysiedlonych), migracji (ok 1 mln osób wyemigrowało na zachód). Najpierw przyrost naturalny szybko wzrastał (wielu żołnierzy wróciło z frontu do swoich rodzin), taka tendencja panowała aż do roku 1955, wówczas przyrost naturalny dla Polski wynosił blisko 20 promili. Dlatego też lata od 1946 do 1960 są uważane za okres wyżu kompensacyjnego, a jego przyczyny należy upatrywać w zakończeniu wojny — pokoju i stabilizacji politycznej. Powszechne stało się zakładanie rodzin i posiadanie potomstwa, przeważała liczba kobiet nad mężczyznami, co przyczyniło się do zwiększonej liczby urodzeń, aby zrekompensować straty ludnościowe podczas wojny. Lata następne, od 1960 do 1970 roku to spadek przyrostu naturalnego — wówczas wynosił około 8 promili, aby po roku 1970 osiągnąć wartość 10,7 promili.

Według naukowców stopniowy wzrost stopy przyrostu naturalnego w latach 80-tych XX wieku to zjawisko echa wyżu demograficznego, co miało związek z osiąganiem wieku rozrodczego urodzonych podczas fali wyżu

demograficznego po zakończeniu II wojny światowej. Do roku 1985 przyrost naturalny kształtował się na poziomie około 5 promili, a potem spadał powoli, co miało związek z sytuacją polityczno-gospodarczą panującą wówczas w Polsce (system socjalistyczny).

Po roku 1985 odczuwamy spadek przyrostu naturalnego, a przyczyn takiej sytuacji należy upatrywać w prowadzonych procesach restrukturyzacji gospodarczej Polski, gorszą sytuacją materialną społeczeństwa, wprowadzaniu zachodniego modelu życia i rodziny. Do tego jeszcze należy wymienić wzrost aktywności zawodowej kobiet, które nie chciały zakładać rodzin i posiadać potomstwa. Inną przyczyną jest fakt, że wiek rozrodczy osiągnęły dzieci niżej niż z lat 60-tych, więc liczba zdolnych do zakładania rodzin była stosunkowo niewielka. Dla przykładu liczba urodzeń w roku 1983 wynosiła 723, 6 tys. zaś w roku 2003 już 351,1 tys., więc spadek był zauważalny.

Obecnie bardzo niski przyrost naturalny może w konsekwencji prowadzić do postępującego starzenia się polskiego społeczeństwa, co niesie za sobą również konsekwencje dla gospodarki państwa. Według piramidy wieku i płci rośnie liczba osób na szczycie piramidy (dużo osób dożywa wieku emerytalnego), a maleje u jej podnóża. Polski system zabezpieczenia społecznego — emerytur opiera się na tzw. zasadzie solidaryzmu, czyli emerytów utrzymują aktywni zawodowo. Do tego jeszcze procesy bezrobocia, trudna sytuacja na rynkach pracy zwłaszcza dla urodzonych w latach 80., może w przyszłości poważnie zachwiać sytuacją społeczno-gospodarczą Polski.

Kolejną prawidłowość w zmianach liczby ludności Polski to fakt, że przyrost naturalny jest nieco wyższy na wsi niż w mieście. Według danych z 2003 roku ta różnica jest niewielka, miasto ma przyrost naturalny na poziomie 0,7 promili a wieś ma przyrost naturalny na poziomie 0,2 promili. Takie różnice mają podłoże historyczne i kulturowe. W mieście jest przyjęty bardziej europejski model rodziny (rodzice plus jedno dziecko); ciągły pośpiech i dążenie do rozwoju kariery zawodowej, sprawia że mniej dzieci rodzi się w miastach w XXI wieku; z kolei na wsi funkcjonuje model rodziny wielodzietnej. Ma na to wpływ wychowanie religijne oraz fakt, że mniej kobiet pracuje zawodowo, przez co może zająć się wychowaniem dzieci.

Poza zróżnicowaniem na miasto i wieś, zaznacza się również dysonans między poszczególnymi województwami w Polsce. Można wysunąć kilka prawidłowości w wielkości przyrostu naturalnego:

Najniższa stopa przyrostu naturalnego jest w województwach centralnej Polski, zwłaszcza wysoko zurbanizowanych (województwo łódzkie, mazowieckie, śląskie, dolnośląskie). Tutaj szczególnie niski przyrost naturalny jest w dużych aglomeracjach miejskich, i tak: Warszawa (przyrost naturalny na poziomie ok. 4 promili, co wiąże się z dużą aktywnością kobiet na rynku pracy, zwłaszcza w sektorze usług; w Łodzi przyrost naturalny jest na poziomie 6,5 promila. Na niski poziom wpłynęły przekształcenia w przemyśle włókienniczym w latach 90. — zwolnienia kobiet i trudna sytuacja materialna w całym województwie łódzkim; w innych miastach widoczne są tendencje większego zatrudnienia kobiet, szczególnie w sektorze usług.

Najwyższe wskaźniki przyrostu naturalnego są w województwach: południowo- wschodnich (małopolskie, gdzie tereny nie podlegały wahaniom ruchów migracyjnych, stąd obserwujemy wśród mieszkańców małopolski silne więzi rodzinne, na przykład rodziny górali na Podhalu; w woj. podkarpackim panuje model rodziny wielodzietnej od pokoleń; obserwujemy też niewielki stopień migracji), zachodnich i północnych (woj. pomorskie, które zamieszkuje ludność ziem odzyskanych po II wojnie światowej, lubuskie, zachodniopomorskie).

Przyrost naturalny Polski na tle innych krajów europejskich klasyfikuje nas w środku, wiele państw w Europie ma przyrost naturalny dodatni (np: Irlandia — 7,8 promili, Francja — 3,7 promili) ale są też kraje o wysoko ujemnym przyroście naturalnym (np: Rosja — 6,5 promia, Łotwa — 5,3 promili, Niemcy — 1,4 promili). Polska zatem należy do państw powoli starzejących się z tendencją malejącego przyrostu naturalnego.

Ze strukturą demograficzną powiązane jest także zjawisko **migracji**, tj. przemieszczenia się ludności, związanego ze zmianą pobytu na stałe lub określony czas. Migracje i przyrost naturalny kształtują tzw. **przyrost rzeczywisty ludności**

Prognoza ludności do 2035 roku

Wyniki długookresowej prognozy ludności Polski na lata 2008–2035 Głównego Urzędu Statystycznego wskazywały, że w perspektywie kolejnych 26 lat, tzw. horyzontu prognozy, liczba ludności Polski będzie systematycznie zmniejszać się, przy czym tempo tego spadku będzie coraz wyższe wraz z upływem czasu.

Przewidywano, że w 2010 roku ludność Polski osiągnie prawie 38 092 tys. osób (faktycznie: 38 200 tys.), w 2020 – ok. 37 830 tys., zaś w 2035 roku – ok. 35 993 tys. – przy założeniu scenariusza prognozy określanego jako najbardziej realistyczny.

Podobny stan ludności wystąpił w Polsce w latach 1981–1982, kiedy to był obserwowany ostatni boom urodzeniowy.

Zmiany w rozwoju demograficznym Polski, lata powojenne.

Wyróżniamy kilka etapów:

* Lata bezpośrednio dotyczące zakończenia drugiej wojny światowej, to lata bardzo wysokiego przyrostu naturalnego, ponieważ szybko rosła liczba urodzeń a tzw. przyrost komensacyjny był związany także z ogólną poprawą bytowania ludności po zakończeniu drugiej wojny światowej, także z naturalnymi społecznymi dążeniami populacji narodu polskiego do odbudowania strat ; mamy tutaj na myśli z tzw. powojennym wyżem demograficznym, mającym swą kumulację w roku 1956r.

*Niż demograficzny zanotowany w latach 60-tych , z kumulacją w roku 1969 , a wywołany wchodzeniem już w wiek zawierania niewielu małżeństw żyjących roczników czasów okupacji zbrojnej- wojny.

*Wyż demograficzny zanotowany w latach 70-tych , z kumulacją w roku 1976, oraz tzw. echo wyżu jeszcze powojennego, kiedy to roczniki z wyżu powojennego zaczęły dochodzić do wieku zawierania licznych małżeństw.

*Niż demograficzny zanotowany w latach 80-tych , kiedy to przyrost naturalny spadł na skutek wchodzenia w wiek już dojrzałości roczników z niżu w latach 60-tych.

Wreszcie rok 1999 , wtedy to przyrost naturalny ma wartość ujemną, a było to związane z większą liczbą zgonów jak liczbą nowo narodzonych ; zaledwie 380 tys. narodzin.

Z kolei najniższym przyrostem naturalnym dla naszego kraju możemy się określić na terenach silnie zurbanizowanych oraz uprzemysłowionych. A wynika to z:

- * większa aktywność zawodowa kobiet
- * trudności bytowe ludności mieszkającej w miastach.
- * zmiany modelu rodziny.
- * utwierdzenie modelu rodziny: 2+1.